

*Др Дејан Матић, ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 378(497.11)"2030"
DOI: 10.46793/XVIIIМајско.769М*

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ У КОНТЕКСТУ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ДО 2030. ГОДИНЕ*

Резиме

У раду се разматра актуелно стање у услужној делатности у области високог образовања у Србији, као и могући правци будућег развоја ове области. Велики друштвени значај услужне делатности у оквиру управо овог сектора, сасвим извесно намеће нужну потребу разматрања потенцијалних праваца њеног будућег развоја, као и критичку анализу начела на којима она неизбежно почива. Због тога је знатна пажња посвећена анализи Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године коју је Влада Републике Србије усвојила средином прошле године, као основној идејној смерници датог сектора, као и детаљним разматрањима нагевештених тенденција његовог будућег развоја на тренутним основама. Бројна искушења са којима се наше високо образовање сусреће данас, као и потенцијали даљег развоја ове области у будућности, представљају више него озбиљан изазов. Здраве и нове основе развоја услужне делатности у области високог образовања морају почивати на ваљаним принципима како би се обезбедило да будући развој нашег друштва почива на несумњивим основама једне демократске, савремене и успешне заједнице.

Кључне речи: *високо образовање, услужна делатност, Стратегија развоја, либерализација, комерцијализација.*

Већ је раније, једном приликом, примећена помало симптоматична потреба српског друштва и српске државе да свако мало изнова утврђују смернице и нове

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2022. годину који се финансира из средстава Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

правце сопственог развоја и напретка.¹ Нема ни мало сумње да се ово у потпуности и сасвим недвосмислено односи и на сегмент образовања у целини, а посебно и, у највећој мери, управо на високо образовање. Сасвим је јасно да несумњив значај, како образовања у целини, тако и високог образовања у процесу развоја просперитетног, демократског и савременог друштва нужно намеће потребу разматрања потенцијалних праваца његовог будућег развоја, као и критичку анализу начела на којима услужна делатност у овом сектору почива. Аутор ових редова је у више наврата у протеклој деценији приступао детаљном разматрању и критичкој анализи Стратегије развоја образовања у Србији до 2020. године, као основној идејној смерници услужне делатности у назначеној области.² Имајући и то у виду, као и раније изречене разлоге, очигледна је потреба да се изнова приступи детаљном разматрању и критичкој анализи најновије Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године коју је Влада Републике Србије усвојила средином прошле године.³ Наравно, сасвим последично, неопходно је и истовремено сасвим јасно се одредити, како према постојећем стању у области високог образовања у нас, тако и према наговештеним тенденцијама његовог будућег развоја на постојећим основама, како би се на тај начин осигурала ваљана анализа тренутне ситуације те обезбедила могућност промишљеног указивања на потенцијалне нове основе на којима би услужна делатност у овом сектору могла почивати у времену које је пред нама. Управо из наведених разлога, овај рад је посвећен детаљној анализи ставова и предлога изнетих у наведеној Стратегији као и разматрању последица која из њих могу проистећи.

На самом почетку ваља напоменути да ће највећа пажња у овој анализи бити посвећена оним деловима наведеног акта који се односе управо на сектор високог образовања. Иако нема никакве сумње да и основно и средње образовање имају огроман општедруштвени значај, детаљна анализа решења предвиђених датом стратегијом би у знатној мери премашила постављене циљеве и домете овог рада. Поред тога, ваља подсетити да док се основно и средње образовање несумњиво (основно у потпуности, а средње у знатној мери) могу подвести мирне савести под категорију јавних услуга, високо образовање никако не може бити укалупљено на овај начин будући да поседује дуалистичку природу, те сходно томе његов положај између јавне услуге и комерцијалне

¹ Видети више о овоме у Матић, Д., *Потенцијални правци будућег развоја услужне делатности у области високог образовања у Србији*, Зборник радова: Услужни послови, Крагујевац, 2014, стр. 831-840.

² Видети више о овоме у *Исто*, као и у Матић, Д., *Карактер услужне делатности у области високог образовања*, Зборник радова: Право и услуге, Крагујевац, 2012, стр. 777-786.

³ Видети Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, Службени гласник РС, бр. 63/2021. Текст је доступан и на адреси <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/63/1/reg>

услугне делатности нужно захтева специфична решења којима се регулише ова област.⁴ Управо ова чињеница указује на сасвим извесну могућност да одговарајућа стратегија развоја овог датог сегмента образовања може суштински утицати на његову природу и усмерити је, било у правцу јавне услуге, било у правцу комерцијалне услужне делатности, што последично условљава потребу детаљног разматрања управо оних делова наведене стратегије који су посвећени услужној делатности у сектору високог образовања.

Већ и сасвим летимичан поглед на Стратегију развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године потпуно јасно и недвосмислено указује да је дати акт сачињен изузетно брижљиво и темељно. Значај датог акта је за наше друштво у целини изузетно велики. Попут претходне стратегије и ова почива на основама којима готово није могуће ставити било какав евентуалан приговор. Актуелна стратегија представља природни наставак до скоро важеће раније стратегије чији престанак важења и представља један од разлога за потребом доношења датог акта. Жеља да делатност у области образовања и васпитања, односно, образовање у целини посматрано, представља камен темељац обезбеђења живота и развоја сваког појединца, друштва и државе заснованог на знању исказана у претходној стратегији посвећеној образовању,⁵ у потпуности је и сасвим јасно исказана и у новом програмском акту.⁶ Поред тога, разлози за доношење новог акта укључују и сасвим нормалну тежњу да се у нову Стратегију укључе теме које, по природи ствари, нису биле део ранијег стратешког оквира, а чија је реализација започета у претходном периоду, као и потребу да се усагласе, како политика у образовању са научним, техничким, технолошким и одрживим развојем и савременим кретањима у друштву и економији, тако и постојећи прописи у образовању са међународним документима и иницијативама, као и са новим стратешким оквиром Републике Србије.⁷ Као најзначајнији резултати остварени претходним програмским актом, у актуелној Стратегији истакнути су, на првом месту, унапређење постојеће законске регулативе и њено усклађивање је са ранијим стратешким оквиром доношењем целог низа позитивних аката, затим, стварање предуслова за унапређивање квалитета образовно-васпитног процеса (промовисањем образовања усмереног на ученика и развој компетенција ученика, применом савремених приступа, метода и техника), потом, повећање обухвата образовања на свим нивоима образовања, као и повећање релевантности образовања (доношењем Закона о националном оквиру квалификација Републике Србије на основу кога је формирана Агенција за квалификације, Савет за национални оквир квалификација и 12 секторских већа), те повећање ефикасности образовања

⁴ Видети више о овоме у Матић, Д., *Карактер услужне ...*, стр. 777-786.

⁵ Видети више о овоме у Матић, Д., *Потенцијални правци ...*, стр. 831-840.

⁶ Видети Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, Службени гласник РС, бр. 63/2021, стр. 1.

⁷ *Исто*.

(доношењем Уредбе о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи јавних основних школа и Одлуке о мрежи јавних средњих школа).⁸ Оваквим ставовима, који су узгред буди речено, у датој стратегији темељно образложени детаљним табелама и статистичким подацима, тешко је, истини за вољу, било шта приговорити осим једне врло важне чињенице да они, сами за себе, а ово нарочито важи када је реч о високом образовању, не значе много, будући да заправо ни на који начин не доприносе одржавању дуалистичког карактера услужне делатности у овом сектору, имајући у виду да је претходна стратегија на услужну делатност у високом образовању, у великој мери, на жалост, гледала са претежно економског становишта заснованог на тржишним, неолибералним принципима, чиме је практично у потпуности, те нај начин суштински заправо негирала дуалистичку природу услужне делатности у високом образовању.⁹ Одређујући визију и мисију образовања у Републици Србији творци актуелне стратегије истичу да визија развоја образовања треба да обезбеди квалитетно образовање за постизање пуног потенцијала становништва, а нарочито сваког детета и младе особе у нас, док мисија има за циљ да обезбеди образовање високог квалитета које служи развоју друштва у целини.¹⁰ Када је реч конкретно о високом образовању оно, према творцима датог акта, треба да директно доприноси одрживом развоју праведног друштва, заснованог на знању и иновацијама, развоју културе, технологије и критичког мишљења, као и неговању културне разноликости.¹¹

Одређујући опште циљеве, творци Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године прописују укупно два циља при чему други циљ у потпуности усмеравају на услужну делатност у сектору високог образовања. Ваља на овом месту напоменути да овакав приступ сасвим јасно сведочи о огромном значају који се придаје овом сектору у датом програмском акту, што представља изузетан напредак у односу на раније стање. Па тако, овај други општи циљ, посвећен повећању квалитета, релевантности и праведности високог образовања обухвата четири посебна циља.

Први посебан циљ посвећен је унапређењу квалитета понуде, људских ресурса и исхода високог образовања. Мере којима се овај циљ заправо и остварује обухватају најпре развој Оквира за праћење и вредновање квалитета високог образовања и примену добијених резултата у формулацији политике високог образовања, затим развој и остваривање модела финансирања који подстиче квалитет услужне делатности у овом сектору и ефикасност и успешност студирања. Поред тога, ове мере укључују и развој, успостављање и примену свеобухватних процеса и процедура у вези са унапређивањем људских

⁸ Исто.

⁹ Видети више о овоме у Матић, Д., *Потенцијални правци ...*, стр. 831-840.

¹⁰ Видети Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, Службени гласник РС, бр. 63/2021, стр. 27.

¹¹ Исто, стр. 30.

ресурса у високом образовању.¹² Поменути Оквир, према ауторима стратегије, представља предуслов за континуирано и системско праћење и вредновање квалитета високог образовања те сходно томе мора да у себе интегрише све до сада препознате индикаторе квалитета високог образовања, али и да укључи и индикаторе који се тичу праћења повећања интегритета и транспарентности у високом образовању и поверења грађана у високошколске институције.¹³ Када је пак реч о систему финансирања, он треба да буде, како то у Стратегији пише, унапређен и то на начин да успостављени модел финансирања подстиче квалитет, ефикасност и успешност студирања, при чему ће евалуација новог система финансирања бити извршена у року од три године након његове примене.¹⁴ Што се пак тиче последње мере у оквиру првог посебног циља, датим актом је предвиђено да она обухвата најпре дефинисање квантитативних и квалитативних индикатора за процену наставничких компетенција на високошколским установама, затим, креирању новог концепта система континуираног професионалног усавршавања наставног, административног и техничког особља те дефинисање квантитативних и квалитативних индикатора за процену ефеката професионалног усавршавања, као и дефинисање нових критеријума и процедура за избор и напредовање у звања запослених на високошколским установама.¹⁵

Други посебан циљ посвећен је унапређењу релевантности високог образовања на националном и међународном нивоу. Како аутори овог акта тврде, овако одређен циљ најпре се може постићи остваривањем активности које су предвиђене у оквиру мера које подразумевају подстицање сарадње високошколских установа са послодавцима, привредним и јавним сектором те јачање предузетничке компоненте услужне делатности у сектору високог образовања.¹⁶ Поред тога, овако одређен циљ биће унапређен у континуитету и то тако што ће се приступити анализи стања и пројекција привреде у Републици Србији зарад утврђивања потреба за одређеним стручним профилима у складу са потребама послодаваца, али и дугорочним потребама развоја Републике Србије. Штавише, документ који ће систематизовати резултате наведене анализе, служиће, према замисли твораца датог акта, високошколским установама као смерница у развијању или пак реформисању студијских програма зарад обезбеђивања њихове релевантности за тржиште рада и потребе развоја Републике Србије.¹⁷ Наравно, мора се истаћи, истини за вољу, да је у оквиру овог посебног циља, такође истакнуто и то да је важно је не запоставити остале научне области које доприносе очувању националног идентитета, али и развоју

¹² Исто, стр. 45.

¹³ Исто, стр. 46.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, стр. 47.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

друштва мислећих, иновативних и креативних који нису реактивни на тренутне потребе тржишта рада, већ креирају друштвени напредак и преображај, при чему је такође указано и то да друштвено-хуманистичке науке и идентитарне науке не смеју да буду запостављене у програмима високог образовања, као и да број буџетских места на овим студијским програмима не треба да се смањује упркос чињеници да нису директно повезани са тренутним потребама тржишта рада.¹⁸

Што се пак тиче трећег посебног циља, он је посвећен унапређењу обухвата и праведности високог образовања. У том смислу, мере усмерене ка остваривању наведеног циља обухватају унапређење доступности и подршку успешности студирања као и подршку високошколским установама у остваривању континуираног целоживотног образовања.¹⁹ Важно је истаћи да је датом стратегијом предвиђено, а у циљу обезбеђења адекватне подршке студената ниског социо-економског статуса током студирања, дефинисање плана за повећање обухвата високог образовања уз развијање одговарајућих модела за обезбеђење подстицајних средстава, што ће бити озваничено у Правилнику о финансијској подршци студентима и изменама и допунама Закона о ученичком и студентском стандарду. Ови акти ће, према замисли аутора датог програмског акта, такође укључивати и подстицајне родне и мере за припаднике осетљивих друштвених група.²⁰ Интересантно је приметити да је у оквиру овог циља предвиђено повећања активност усмерена на подршку увођењу студија уз рад.²¹

Дигитализација високог образовања представља четврти посебан циљ предвиђен Стратегијом развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године. Мере усмерене ка остваривању овог циља обухватају увођење дигиталних платформи, електронског индекса и електронске матичне књиге студената.²² Активности у оквиру ових мера подразумевају развој и усвајање законске регулативе која се односи на употребу електронског индекса и електронских матичних књига на високошколским установама, израду софтвера за електронске индексе и електронске матичне књиге, као и израду смерница за високошколске установе за издавање и употребу електронског индекса и електронских матичних књига.²³

На основу свега до сада реченог може се сасвим оправдано рећи да најновија Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, условно речено, пати од истих недостатака који су карактерисали и претходни програмски акт посвећен истим питањима. Но, неопходно је истаћи да се визији и мисији високог образовања, односно образовања у целини, онако како су датим актом одређени, као ни предвиђеним циљевима, тешко може било шта разумно

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто, стр. 49.

²⁰ Исто.

²¹ Исто, стр. 50.

²² Исто, стр. 51.

²³ Исто.

приговорити, будући да су они заиста усмерени ка стварању високог образовања, односно, образовања у целини посматрано, које ће представљати истински и једино ваљан камен темељац обезбеђења будућег живота и развоја сваког појединца, друштва и државе заснованих на знању. Ово ни на који начин не може да представља иоле разуман разлог за било какво оспоравање. Сами циљеви, како општи, тако и посебни представљају, на први поглед бар, сасвим јасну и више него ваљану основу на којој ће почивати будући развој високог образовања у нас. Но, иако је ово сасвим несумњиво када је реч о првом, трећем и четвртном посебном циљу, пажљивије читање другог посебног циља сасвим јасно, баш као што је то био случај и са претходном стратегијом посвећеној развоју образовања, указује на извесне ставове од суштинског значаја, који, сасвим сигурно, готово у потпуности мењају аксиолошке основе на којима овај акт почива. Наиме, остаје сасвим нејасно како је могуће истовремено указивати на потребу постојања државе и друштва заснованих на знању и истицати то као основно опредељење услужне делатности у нашем високом образовању, а истовремено, у циљу унапређења релевантности високог образовања на националном и међународном нивоу, усмеравати структуру активности у овом сектору пре свега ка задовољењу потреба привреде стварањем студијских програма који у првом реду морају да одговоре захтевима које тржиште пред њих ставља. Наравно, треба признати да је у оквиру истог циља истакнута и потреба да дати програмски акт почива и на визији интелектуалца који поседује дубинска знања о глобалном друштву и локалном контексту, процесима који се у њима одвијају, кои уочава социјалне неједнакости, разуме улогу медија и механизма демократије у савременом друштву, као и на ставу да је неопходно не запоставити оне научне области које доприносе очувању националног идентитета, али и развоју друштва мислећих, иновативних и креативних појединаца али нису реактивни на тренутне потребе тржишта рада. Па ипак, упркос овоме, сасвим је јасно да овако одређен посебни циљ несумњиво доводи до тога да наш друштвени живот, односно, његов привредни сегмент, више ни на који начин не представља област у коме наука примењује своја достигнућа, заснована на, путем научних метода, утврђеним истинама, усмеравајући његово кретање, већ привреда, односно, тржиште на основу својих потреба одређује да ли су услужне делатности вршиоца услуга у високом образовању научне или пак потребне. Ово су, на жалост, готово истоветне примедбе које су пућене и претходној стратегији,²⁴ при чему су наведени програмски циљеви у актуелном програмском акту још прецизније одређени. Баш као што је то био случај и са претходном стратегијом и актуелни програмски акт наставља да на услужну делатност у високом образовању у великој мери гледа са претежно економског становишта заснованог на тржишним, неолибералним принципима, што неизбежно доводи до тога да јасно изражен јавни елемент дуалистичког карактера ове делатности, који још увек постоји у нашем високом образовању,

²⁴ Видети више о овоме у Матић, Д., *Потенцијални правци ...*, стр. 831-840.

буде минимизиран у мери тако знатној да у пракси може доћи до скоро потпуног свођења ове услужне делатности на пуку комерцијалну услужну делатност попут свих осталих.²⁵ Наравно, не може се оспорити сасвим објективна потреба да високо образовање на адекватан начин одговори потребама које друштво сасвим оправдано ставља пред њега, као ни апсолутна легитимност и оваквог приступа, но аутор ових редова сматра да максимизација оваквих аксиолошких приступа на којима овај циљ, како се бар чини, почива, ни на који начин, нити може, нити пак сме да преставаља жељени правац будућег развоја нашег високог образовања, односно, темељ успешног развоја српског друштва.

На самом крају, након свега изреченог, могуће је сасвим оправдано закључити да Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године представља сасвим ваљан и темељан документ чијој изради је поклоњена знатна пажња, а све у циљу како би се наставила, започета претходном Стратегијом, темељна реформа образовања у целини, па тиме, последично и високог образовања, а на основама свестраног сагледавања и пројектовања свих кључних аспеката развоја образовања у Србији, при чему би се та пројекција ослањала на садашње стање система, али уз истовремено окретање будућим животним и развојним потребама друштва у Србији. То, наравно, не значи да наведени акт не би могао да буде и знатно бољи, нарочито када је реч о ставовима који се односе на релевантност високог образовања на националном и међународном нивоу. Приступ који тржишне принципе заговара као једино мерило успешности и корисности, а самим тим, последично и потребности свеколике друштвене активности, ни на који начин не може да буде примењен у сектору високог образовања као одлучујући критеријум. Наравно, овакав став не значи заговарање друге крајности оличене у ставу заснованом на потпуном негирању комерцијалног карактера услуга у високом образовању. Овакав приступ је, сасвим извесно, подједнако погубан као и претходни. Ваља подсетити да високо образовање карактерише несумњива дуалистичка природа која услуге у овом сектору поставља између јавних и комерцијалних услуга. Искључиво инсистирање на само једној од ових карактерних специфичности услужне делатности у високом образовању заправо онемогућава успешно остваривање суштинске општедруштвене улоге коју високо образовање несумњиво има, што је, истини за вољу, у датој стратегији недвосмислено и препознато.

²⁵ Видети, исто.

*Dejan Matic, Associate Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND UPBRINGING IN THE REPUBLIC OF SERBIA UNTIL 2030 *

Summary

The paper discusses the current situation in the service sector in the field of higher education in Serbia, as well as possible directions for future development in this area. The great social significance of the service activity within this sector certainly imposes the necessary need to consider the potential directions of its future development, as well as a critical analysis of the principles on which it inevitably rests. Therefore, considerable attention is paid to the analysis of the Strategy for the Development of Education and Upbringing in the Republic of Serbia until 2030, which was adopted by the Government of the Republic of Serbia in the middle of last year. Numerous temptations that our higher education is facing today, as well as the potential for further development of this field in the future, represent more than a serious challenge. Healthy and new foundations for the development of service activities in the field of higher education must be based on valid principles in order to ensure that the future development of our society is based on the undoubted foundations of a democratic, modern and successful community.

Key words: *higher education, service activity, Development strategy, liberalization, commercialization.*

Литература

- Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године, Службени гласник РС, бр. 63/2021.
Матић, Д., *Карактер услужне делатности у области високог образовања*, Зборник радова: Право и услуге, Крагујевац: 2012.
Матић, Д., *Потенцијални правци будућег развоја услужне делатности у области високог образовања у Србији*, Зборник радова: Услужни послови, Крагујевац, 2014.